

2000 Aar gamle Minder paa Sletten

Nordfynske Bynavne
af Frederik Hjort, Baagegaard pr. Tommerup St.

Fyns Tidende 10. juli 1938

HELE LUNDE OG SKAM Herreder samt den Østlige tilgrænsede Del af Skovby Herred er kendt overalt paa Fyn under Navnet „Sletten“, eller som det udtales af Beboerne selv, „S l a j t e n“, og Befolkningen benævnes som „Slajboerne“, - Hele denne nordlige del af Fyn udgør godt en Snes Kirkesogne og er temmelig lavtliggende, meget jævnt og fladt Land (deraf Navnet) med dybe Muldrag de fleste Steder og frugtbare, velkultiverede Jorder, næsten uden Skov. Derimod begrænses Sletten mod Syd og Vest af det, man i gamle Dage kaldte „den store Vissenbjerg Røverskov“, og af denne Skov er der endnu i vore Dage betydelige Rester tilbage. - Sletten er tæt befolket, men Sognene er ret smaa, saa Kirkerne ligger nær ved hinanden. - Befolkningen paa Sletten taler den mest kendelige og særprægede fynske Dialekt, meget forskellig fra den sydfynske.

At den her omhandlede Del af Fyn ogsaa i ældre Tider har været tæt befolket, viser de mange Efterladenskaber fra Oldtiden. Det ser ud, som om „Stenalderfolket“ er kommet fra Havet, dels direkte fra Kattegat og dels gennem Odense Fjord og Næraa Strand, thi i Nærheden af disse Kyster findes de fleste Begravelser og Fund fra Stenalderen. Derimod er Efterladenskaberne fra Bronzealderen mere jævnt fordelt over hele Sletten. - Alt tyder paa, at Befolkningen fra de ældste Tider har været talrig overalt i dette Hjørne af Fyn, og derfor har de meget tidlig taget hele Arealet i Brug til Agerdyrkning, hvad man kan vide deraf, at der saa at sige ikke findes et eneste Stednavn, der i vore Dage minder om Skov, vel at mærke, naar den nærmeste Grænse ved Storskoven fraregnes.

Vore ældste Bynavne ender på "Inge"

Men mærkeligt er det, at der kun er bevaret saa overmaade faa Stednavne, fra den ældste Del af Oldtiden; disse hører jo til de ældste levende Minder, vi besidder fra vore Forfædre i denne fjerne Tidsalder. -

Saa vidt man kan skønne, er der nu kun bevaret 5 af de ældste Bynavne, nemlig Beldringe (1433 Bellrinne), Vellinge (1391 Hvelvinge), V æ v l i n g e (1389 Vefflinge), Ringe (1391 Rething) og antagelig H e s s u m (1610 Hesum), og disse Byer ligger ret nær Udkanterne af Sletten, derimod findes der ind mod Midten ingen af disse gamle Navne, og dog maa de have boet overalt paa Sletten, siden saa mange af deres Efterladenskaber endnu findes.

Den store Del af denne talrige Befolkning synes saaledes at være forsvunden, vel ved Folkevandringens Begyndelse, der jo falder nogenlunde sammen med Afslutningen paa Bronzealderen, ca. 2-300 Aar f. K.

Om den gamle Befolkning paa Sletten (-inge Folkene) maaske af egen fri Vilje ligesom andre Fynboere er draget med Angelboerne i Folkevandringstogene til de sydeuropæiske Lande, kan nu næppe afgøres. --- Muligvis kan Forholdet forklares paa den Maade, som flere Videnskabsmænd søger at gøre, idet de mener, at der ca. 200 Aar f. K. fra Sjælland er udgaaet en Folkebevægelse, der foruden at drage mod Øst til Skaane og Halland, tillige gik mod vest til Fyn og Jylland, hvor de erobrede gammelt Kulturland, derimod aldrig uopdyrket Jord. -- Ved at tænke nærmere over denne Hypotese, undres man dog over, at en Overskudsbefolkning, frembragt alene paa Sjælland, virkelig skulde formaa at overvinde og beholde Magten over de store Landskaber, som de skal have underlagt sig og blive det dominerende Folk i hele det oprindelige Danmark, lige fra Skaane og Halland i Øst til Ejderen i Syd og jævnt spredt over dette store Omraade.

- O paa Kortet betegner hvor -inge, -um og -løse Byerne ligger.
 + betegner hvor -lev Byerne ligger.
 - betegner hvor -by og -tofte Byerne ligger.
 - - - - er Skellet mellem Storskoven og den nye ryddede Del af Sletten.

"lev" Byer er koncentreret på Sletten i et større antal end noget andet sted i Danmark

Men sikkert er det, at dette nye Folk alle, hvor de slog sig ned, gav Stedet Navn efter deres mange forskellige Høvdinge, Konger eller Førere (altid et Mandsnavn) og efter Mandens Navn tilføjede de et -lev, hvilket betyder, at Stedet, Gaarden eller Byen er vedkommende Mands Ejendom og at den som saadan skal gaa i Arv til hans Slægt eller Arving, -"

Naar denne vældige Erobring virkelig er lykkedes saa fuldkomment, som meget tyder paa, og derved ligesom lagde en ny Grund til Danmarks Rige, maa det maaske nærmest forklars paa den Maade, at det skete paa en Tid - i Folkevandringstiden - da den gamle Befolkning (-inge og -um Folkene) var stærkt svækket ved, at saa mange var draget med til fjerne Lande for at søge Lykken der; derved fik de tilbageblevne for faa Kræfter til at modstaa en overvældende bevidst Invasion, der saaledes har haft forholdsvis let Spil med at sætte sig til Rette i det gamle Folks Hjem, hvor alt har været saare nemt at gaa ind til.

Mærkeligt nok synes dette nye -lev Folk slet ikke at have haft Lyst til - saaledes som det gamle -inge Folk - at forsøge sig videre i det fremmede; de holdt sig udelukkende til det gamle danske Rige; dog findes der ganske enkelte -lev Byer i det sydlige Sverige, men slet ingen i Norge, Holsten eller det nærmeste Tyskland. Kun længere nede i Tyskland findes en Del -„leben", hvilket dog kan tyde paa, at der har været nogle ganske faa danske -lev Folk med i Folketogene til disse Egne og er forbleven der og givet Stederne Navne, hvis Forled aldeles svarer til de danske Mandsnavne.

Det kunde se ud, som om -lev Folket under sin Invasion paa den fynske Slette er gaaet i Land ved Næraa Strand ved det nuværende Nørre Næraa (der 1391 skrives Nærtugt og 1409 Nærthughe), der betyder Njords Høj, nemlig det Sted, hvor Folket tilbød og dyrkede deres Gud Njord. Man ved fra anden Side, at -lev Folket paa Sjælland dyrkede Guden Njord. - Paa Sejladsen til Fyn har Sjællænderne altsaa medbragt deres gamle Gudetro, og da de saa lykkelig og vel har overstaaet Rejsen til Sletten, er det første, de har foretaget sig, at bygge et „Gudehov" paa et passende Sted og bragt Guden Taksigelse og Ofring og opnævnt Pladsen efter Guden til „Njordshøj", og dette blev saa hele Befolkningens Kulturcentrum, der efterhaanden blev til „Nørre Næraa", i Modsætning til „Søndere Næraa", der var Gudecentrum for et andet -lev Folk.

Fra Nørre Næraa har den nye Invasion bredt sig ud dels mod Sydøst og dels mod Sydvest og saaledes erobret hele Sletten, hvor Høvdingene har sat sig fast, foruden i Nørre Næraa i 17 andre Besiddelser, som de har givet deres Navn, hvilket endnu lever den Dag i Dag efter 2000 Aars Forløb.

Det mest mærkelige herved er maaske, at man ingen andre Steder i det gamle danske Rige paa lige saa stort Areal finder saa mange Stednavne med Endelsen -lev, som netop paa Sletten, og man maa forbavses over; at en saa stor Forsamling af Høvdinge eller Konger kunde finde Plads paa et saa forholdsvis lille Landskab. Man nødes til at forudsætte, at disse Høvdinge i nogen Maade har været nøjsomme Mennesker, eller man maa maaske hellere antage, at de alle i høj Grad har været forelsket i Stedet og Egnen siden de alle netop vilde bo her. - Faktum er, at de blev her, og deres „Visitkort" staar endnu den i Dag i Dag prentet i vedføjede Kort, hvor vi, naar vi først gaar ud fra Nørre Næraa mod Sydøst træffer paa Røerslev (1443 Rodherslef), Uggerslev (1394 Uggersløw), Bederslev (1409 Bedersløf), Ørridslev (1423 Yrisløf), Hjorslev (1490 Hjorsløff) Nislevgaard (1449 Nythersløf), Ørreslevgaard (1427 Ørridsløff), Emmellev (1610 Emersløff) og Fremmellev (1423 Frammeleff) og i den sydvestlige Halvdel finder vi Harridslevgaard (1231 Hareslef), Særslev (1387 Sersløf), Hemmerslev (1448 Hymersløff), Korsterslev (1448 Korstersløff), Haarslev (1421 Hadeslef), Ørreslev (1415 Yriezløff), Vigerslev (1390 Wixløf), og endvidere i Vævlings Sogn laa 1329 Hettersløff. Disse to Halvbygder har oprindeligt delvis været adskilte af en smal Strimmel Skov, som fra den store Skov i Syd mellem Allesø og Vigerslev strakte sig nordpaa op imod Nørre Næraa.

Byer der ender paa -løse

Foruden denne By ved Gudehovet ligger der altsaa 17 Høvdingebyer paa denne forholdsvis lille Plads. Men her foruden ligger paa Sletten to Byer, nemlig Grindløse (1350 Grindæløs) og Alløsø (1383 Alløsæ) hvis Navne synes at forvolde Videnskabsmændene megen Besvær at tyde, og derfor ligger det nærmest at tænke sig, at Stednavne med Endelsen -løse er betydeligt ældre end -lev Navnene. Nogle Specialister vil mene, at høvdingene, som ejede og vel boede i -lev Byerne, skulde have haft deres Undergivne eller Medhjælpere boende i -løse Byerne. Denne Forklaring maa nødvendigvis falde os noget for Brystet her paa Sletten, eftersom de 18 Høvdinge efter dette kun fik Undergivne i Allesø og Grindløse. En saadan Uddynding synes helt umulig, ja, nærmest latterlig i dette Tilfælde. Men forhaabent lig kommer der en bedre Udlægning af -løse Navnene senere.

Det mest mærkelige med Grindløse er, at den vel ligger paa Sletten, men til Sognet hører det mest afvekslende, kuperede og højtliggende Terræn blandt alle Byerne. Alløsø er ret højtliggende, men fladt og savner eng.

Underligt nok findes der ikke paa Sletten et eneste Stednavn, der ender paa -sted, der ellers er ret almindeligt i andre Egne af Fyn. Overskudsbefolkningen i de mange Byer paa Sletten synes ikke at have dannet nye Byer førend i de sidste Aarhundreder før Vikingetiden, som regnes med at begynde lidt før Aar 800 e.K.

Byer der ender paa -by eller -tofte

På den Tid er der spredt omkring paa Sletten opstaaet ca. 18 nye Byer, antagelig på -lev Byernes Udmærker. -- Disse nye Byer har alle Endelsen -by eller -tofte (et Stykke „Særjord"

udenfor Fællesskabet, som hørte til de enkelte Byer eller Gaarde). Forleddet i disse Bynavne er som Regel hentet fra den omliggende Natur, som vi ser det i Skovby, Lumby (1231 Lyungby), Vesterby, Nørreby, Stensby, Skiby (1423 Schiby) osv.

I dette Tidsafsnit, da disse Byer fremstaar, maa en Del af den fynske Skov (Vissenbjerg Røverskov), som strakte sig fra Allesø Nord om Lumby til Odense Fjord og sydpaa ned til, hvor Odense nu ligger, være bleven ryddet og kultiveret, og paa dette Areal er paa den Tid opstaaet flere nye Byer, nemlig foruden Lumby tillige Broby, Villestofte, Næsby og Ejby. Derved har den gamle Kulturbygd paa Sletten faaet en betydelig Udvidelse.

Men af langt større Betydning blev det, at „Nørre Næraabygden" derved kom i Naboforbindelse med Sønder Næraa-levbygden" paa det Sted, hvor Odense nu ligger. - Om der her forud har ligget en By med et andet Navn, er højst sandsynligt. - Udviklingen førte med sig, at Befolkningen antagelig omkring Aar 7-800 e. K. begyndte at dyrke Odin som deres Gud, Maaske var det i Begyndelsen kun Overklassen, men snart kom alle med. Baade Slette-Bygden og Sønder Næraa-Bygden har aabenbart arbejdet i Fællesskab paa at fremme den nye Gudedyrkelse, og saaledes var det ganske naturligt, at de valgte det Sted, hvor Odense nu ligger, til Befolkningens „Helligdom", da Grænsen og Halvvejen mellem de to Bygder var her. Muligvis har en medvirkende Aarsag hertil ogsaa bidraget, nemlig den, at Vejen til de andre Landsdele netop her gik over det store Aaløb. Her blev altsaa Odins Helligdom bygget og man kaldte det Odinsvi. - Vejen til Sønderjylland og Udlandet gik langs med Aaen, og Nord for denne til Asnæs (Assens), og efter at Skovene Nord for Odense var ryddet, fulgte her den nye Vej i nordvestlig Retning nær den store Skov til Elvedgaard, hvor der skal have været et „Hospit", og hvor de Rejsende kunne faa Hjælp, til man slap gennem Røverskoven, (der her var smallest) til den anden gamle Kulturbygd i Vends Herrede, og dermed var man snart i Middelfart.

Udflytterbyerne der ender på -rup og -strup

Men i selve Vikingetiden, i det 8., 9. og 10. Aarhundrede synes der paa Sletten at have foregaaet en livlig Udvikling, idet en stor Del af Overskudsbefolkningen (Tilvæksten) fra de gamle Byer som „Torper" har dannet en Mængde nye Byer paa Udlodderne. De fleste af disse nye Byer har betegnende nok Navneendelsen -rup, -strup eller en anden afslidt Form for -torp, medens det første Led i Navnet er et Mandsnavn hørende til den jævne Befolknings almindelige Navne. - Det mest ejendommelige ved denne nye Udvikling er, at en meget stor del af disse nye Torper synes efterhaanden at have overgaaet det gamle Aristokrati i -lev Byerne, bl.a. staar det klart, at Torpefolkene maa have været de Førrende ved Kristendommens Indførelse paa Sletten, thi mærkelig mange af de nye Byer naaer endogså at blive Kirkebyer.

Nogle Byer bliver Kirkebyer

Medens der mellem de 18 -lev Byer foruden Nørre Næraa kun er Haarslev, Vigerslev, Bederslev, Uggerslev og Særslev, der faar Kirke, saa er der 7 af de langt yngre Steder med Endelsen -by, der bliver Kirkebyer, nemlig: Skeby, Ejby, Melby, Skamby, Skovby, og i det nye ryddede Land, Lumby og Broby. Og endnu flere af Torpbyerne faar Kirke, saaledes Norup, Otterup, Østrup, Hjadstrup, Nørre Højrup, Guldbjerg, Lunde og Krogsbølle (her var endog oprindelig 3 Kirker i dette Sogn, nemlig Hundstrup, Kørup og Agernæs) i det nyryddede Bælte, Kørup og Paarup. - Muligvis kan Klinte og Sønderø ogsaa henregnes til denne Tidsperiode, men disse to sidste Navnes Alder er uvis.

Antagelig i Vikingetiden er Vejen fra Odense til Middelfart forkortet ved at lægge den forbi Rugaard og paa Knud den Helliges Tid lavede man endelig den endnu kortere Vej over Vissenbjerg, og dermed er den store, fynske Skovbygd begyndt at komme under Opdyrkning og Kultur, hvilket Stednavnene her ogsaa fortæller om.

Mærkeligt nok synes hele den nordlige Del af Sletten, særlig de to store Sogne, Krogsbølle og Norup, at være ret uberørte af -lev Folket. Alle Stednavnene her er nemlig temmelig nye, ingen er ældre end vikingetiden. Ikke desto mindre viser de bevarede

Grave og forskellige Jordfund, at Egnen har været ret tæt befolket baade i Bronze- og Stenalderen, altså forud for -lev Folkets Ankomst, der jo nærmest falder sammen med Jernalderens Begyndelse.

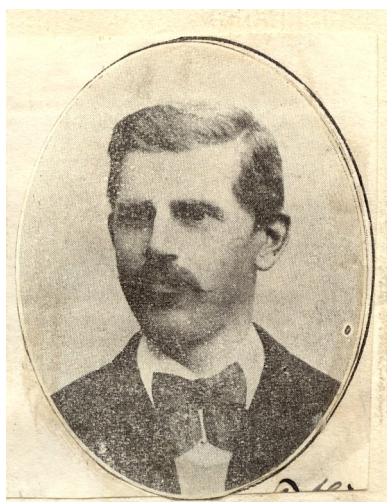
Da man ikke godt kan tænke sig, at denne talrige Befolkning helt er uddøet, nødes man til at formode, at Beboerne er draget bort til andre Egne, antagelig i Begyndelsen af Folkevandringstiden, og derefter har jorden sikkert henligget i øde Tilstand indtil hen imod Vikingetiden, da et "Torpefolk" vel fra den øvrige Del af Sletten ogsaa har taget denne Del i Besiddelse.

Viemosen

Ved Omtalen af Forholdene i gamle Dage maa ogsaa nævnes de mægtige Oldtidsfund fra *V i e m o s e n*, et af de betydeligste i Norden, der bestod af ca. 4000 Stk. Vaaben, Ridetøj, Værktøj og Husgeraad m. m., der laa i en Mose i Broby Sogn ved Grænsen ind til Allesø. (Altsaa i Skellet Sletten og Røverskoven). Man mener, at det hele er nedlagt som et takoffer til Guderne efter en sejrrik Krig i Tiden mellem det 3. og 6. Aarhundrede e. K.

Efter de mange betydelige Genstande at dømme synes det at have været en stor Kamp, som er udkæmpet, men mellem hvem? Og hvorom har Striden staaet? herom er det svært at dømme nu. Det kan vist næppe tænkes, at have været Religionskrig, men man kunne maaske tænke sig, at der her i Nærheden er opstaaet en Strid mellem -lev Folket paa Sletten og Beboerne i den store Skovbygd, da de første er trængt ind paa de sidstes „Enemærker" og begyndte at hugge ned paa Skoven i Bæltet fra Allesø og indtil Fjorden og ned til det Sted, hvor Odense nu ligger. – Faktum er, at „Kulturfolket" paa Sletten har faaet sin Vilje ført igennem og tillagt Slettebygden dette betydelige Areal, medens „Røverskovfolket" trække sig tilbage omkring den punkterede Linie paa Kortet. At hele denne Operation ikke er gaaet fredelig af synes naturligt, og det forekommer mig, at der er nogen Sandsynlighed for, at Offerfundet i Viemosen stammer fra dette Opgør mellem de to store saa overmaade forskellige Nabobygder, - forskellige, som de var baade i Oprindelse og kulturel Henseende.

At det store Fund er et Offer til Guderne bekræfter Mosens Navn – Viemosen. Forholdsvist kort efter er dette Gudevi antagelig nedlagt, da "Odingvi" er blevet oprettet som fælles Gudehov for de to store Nabobygder "Slettens" og "Sdr. Næraa" Bygderne.

*Proprietær til Baagegaard, Tommerup Stationsby, Frederik Hjort,
var en af samtidens store historikere. Her foreviget i 1890.*

Artiklen blev bragt i Fyns Tidendes Tillæg – Fynsk Søndag den 10. juli 1938.

Digitaliseret til Nordfynsk.dk af Margit Egdal i juli 2011.